

تبیین نقش و جایگاه ترویج روستایی در فرآیند چرخه حیات پایداری اجتماعی پروژه‌های توسعه

سارا حاجی علیانی

دکترای ترویج و آموزش کشاورزی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

فرحناز رستمی*

دانشیار، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

مصطفی احمدوند

استاد، گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج

علی اصغر میرک زاده

دانشیار، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

حسین آزادی

استاد، گروه اقتصاد و توسعه روستایی، دانشگاه لیژ، بلژیک

چکیده

باتوجه به الگوهای تئوریک نظام ترویج و زیربنای نظری ساختار نظام ترویج درک مسائل اجتماعی، ماهیت چرخه حیات اجتماعی و پذیرش مبنای پایداری اجتماعی مورد نیاز است تا ترویج کشاورزی در پرداختن به مسائل اجتماعی و در ارتقای پایداری در مفهوم سازی سه گانه آن موثر باشد. لذا در فرآیند دستور کار توسعه پایدار و مباحث مربوط به توسعه باتوجه به کمرنگ بودن بعد پایداری اجتماعی در برنامه ها و حتی پروژه های توسعه ای نیاز به بازنگری در فعالیت ها، مأموریت ها، اهداف برنامه ها، پروژه های توسعه ای و ترویج کشاورزی را نشان می دهند. براین اساس این پژوهش به روش کیفی و از نوع فراترکیب با بهره گیری از متدولوژی تعدیل یافته ی جبارین انجام شده است، تا باتوجه به انتقادهای وارد شده بر ترویج کشاورزی در ایران مقوله ی چرخه حیات پایداری اجتماعی را به عنوان یک زمینه بالقوه تاجایی که ترویج کشاورزی می تواند در آن نقش آفرینی کند را مورد تاکید قرار دهد. نتایج نشان داد که ترویج روستایی نقش محوری در موفقیت و پایداری پروژه‌های توسعه‌ای دارد و با نقش آفرینی به عنوان یاریگران فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی سبب می شود که پایداری اجتماعی به دقت و با گستره چشمگیری در عمل به کارگرفته شود. . بااین حال، اثربخشی ترویج در این فرآیند با مدنظر قراردادن انسان محوری به عنوان رویکرد عمل گرایانه نیازهای ذینفعان و جوامع محلی را برآورده کرده و با انتقال دانش و فناوری‌های جدید به عنوان ابزار توسعه، اهداف توسعه را شکل می دهد.

واژگان کلیدی: ترویج کشاورزی، پایداری اجتماعی، فرآیند چرخه حیات اجتماعی، ارزیابی، پروژه های توسعه ای

مقدمه

باتوجه به اینکه محور اصلی سیاست‌های ترویج کشاورزی به سمت دگرگونی کشاورزی از طریق پیشرفت سریع فن‌آوری برای همگام شدن با افزایش جمعیت منجر به انتشار گسترده فناوری مدرن شد (رضایی، ۱۴۰۰؛ رضایی مقدم و کرمی، ۲۰۰۸). از این رو ترویج کشاورزی یکی از عناصر ضروری برای رسیدن به اهداف توسعه پایدار در قالب برنامه‌های توسعه‌ای تلقی می‌شود. چراکه تعامل و برهمکنش فعالیت‌های ترویج کشاورزی توأم با برنامه‌های توسعه‌ای، می‌تواند منجر به تحقق اهداف هم‌پیوندی میان این دو گردد (نوروزی و همکاران، ۱۳۹۷). از سویی دیگر باتوجه به اینکه پایداری اجتماعی یکی از ابعاد اصلی توسعه پایدار است، براین مبنا فرآیند ارزیابی چرخه حیات به سمت پایداری اجتماعی به عنوان یکی از ابزارهای اساسی ارزیابی در توسعه پایدار است که باتمركز بر این بعد سبب تحقق اهداف توسعه پایدار می‌شود.

با این حال، تجزیه و تحلیل فعالیت‌های ترویج کشاورزی در فرآیند توسعه پایداری نشان می‌دهد که تاکید هدف ترویج در زمینه افزایش تولید، سبب پیدایش اثرات منفی از جمله تخریب محیط‌زیست و نابرابری شد و نتایج زیانباری را برای توسعه پایدار به همراه آورد (ملک محمدی و همکاران، ۱۴۰۰). با این وجود نگاهی به نقطه آغاز فعالیت‌های ترویجی در ایران نشان می‌دهد که ترویج کشاورزی، نظامی نوپا نبوده و قدمتی نزدیک به ۷۰ سال دارد. اما ترویج کشاورزی تجارب موفق در این زمینه، به دست نیاورده است. عدم توفیق ترویج کشاورزی، ریشه در چگونگی آرایش ساختار

و مولفه‌های آن دارد (رضایی مقدم و اسداله پور، ۱۳۹۷). براین مبنا مرور سیرتاریخی پایداری اجتماعی و ترویج کشاورزی بیانگر این واقعیت است، که کم‌رنگ بودن بعد پایداری اجتماعی در برنامه‌ها و حتی پروژه‌های توسعه‌ای دلایلی هستند که نیاز به بازنگری در فعالیت‌ها، مأموریت‌ها، اهداف برنامه‌ها، پروژه‌های توسعه‌ای و ترویج کشاورزی را نشان می‌دهند (رضایی، ۱۴۰۰). افزون براین ادبیات توسعه و ترویج کشاورزی در ایران نشان می‌دهد که نظریه ترویج کشاورزی در حال حاضر به دلیل افزایش انتقاد از رهیافت متعارف کشاورزی حاکم در بحران قرار گرفته است. همچنین به نظر می‌رسد فقدان مبنای نظری برای ترویج کشاورزی پایدار در زمینه اجتماعی وجود دارد. براین اساس می‌توان این ادعا را کرد ساختار و مولفه‌های ترویج کشاورزی در ایران باید دوباره بازنگری و سپس بازسازی گردد (کریمی، ۱۳۹۸).

از سویی دیگر شواهد تجربی بیانگر این واقعیت است که ترویج کشاورزی در پیشبرد اهداف ابتدایی خود که همان انتقال فناوری است نیز ناکام بوده است. زیرا ترویج هنوز نتوانسته مسیر چرخه‌ی حیات فناوری‌های منتقل شده را به عنوان هدف خود مدنظر قرار دهد. به طور کلی ترویج در این زمان بیش از هر زمان دیگری لازم است که در اهداف خود چرخه حیات پایداری اجتماعی را مدنظر قرار دهد؛ کما اینکه فرآیند چرخه حیات پایداری اجتماعی فعالیت‌های ترویجی امکان یکپارچگی و هم‌افزایی اهداف ترویج کشاورزی را به گونه‌ای به پایداری نزدیک می‌کند و برای برنامه ریزان

برنامه های کاربردی در زمینه ی تصمیم گیری در ست و اصولی جنبه ی حمایتی فراهم می آورد (کی، ۲۰۱۸). باتوجه به اینکه ساختار ترویج کشاورزی در هر کشور از زیربنا های نظری آن کشور منتج می شود، لذا ضرورت بازاندیشی در پایه های نظری مولفه های ترویج کشاورزی به عنوان لازمه ارائه ساختار مناسب مورد تاکید است (رضایی مقدم و کرمی، ۲۰۰۳). از سویی دیگر با توجه به اینکه نظام ترویج کشاورزی در سال های اخیر در برنامه های توسعه ای مناطق روستایی به عنوان فعالیتی در کاهش فقر روستایی تلقی می شود (رضایی مقدم و اسداله پور، ۱۳۹۷؛ کرمی، ۱۹۹۶؛ رضایی مقدم و همکاران، ۲۰۰۶). بی شک اثربخشی یک نظام ترویج کشاورزی با توجه به هدف اجرایی برنامه های توسعه برای نشر فناوری ها و استمرار آن نیازمند در کنارهم قرار گرفتن ابعاد توسعه پایدار به ویژه بعد پایداری اجتماعی است. دراین راستا، تمرکز بر بعد پایداری اجتماعی به عنوان تکمیل کننده رویکردهای ترویجی مطلوب، به سمت استقرار نظام مناسب بهره برداری در رابطه با کاهش فقر ضرورت دارد. چنین

روش تحقیق

این پژوهش از نظر پارادایم کیفی است و به لحاظ روش تحقیق از نوع تحقیقات تفسیرگرایانه است. به این معنی که این پژوهش در پی پاسخ (وضع موجود) در زمینه فعالیت های ترویج کشاورزی است. از نظر هدف توسعه ای است، زیرا به بررسی، واکاوی و تشریح عناصر ترویج کشاورزی، وظایف ترویج کشاورزی در فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی و

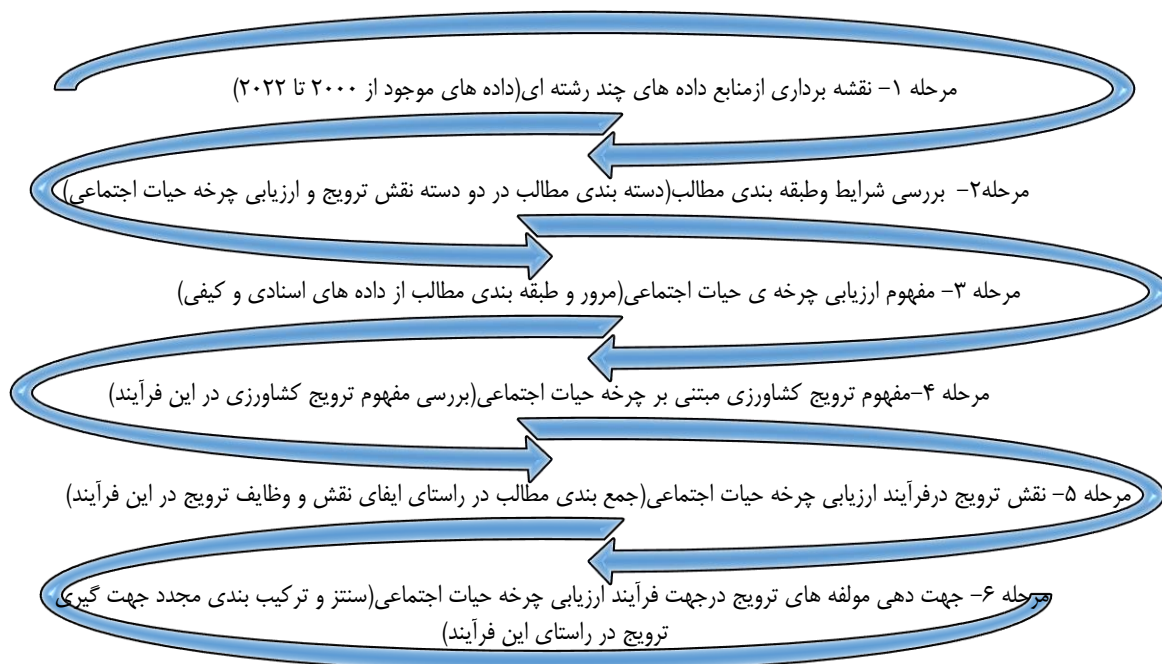
سازوکاری ترویج کشاورزی را به سوی پیدایش جهت گیری جدید و درانتخاب مسیر توسعه راهنمایی می کند.

پرسشی که در این پژوهش مطرح می گردد این است که نقش و جایگاه ترویج کشاورزی در فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی در پروژه های توسعه ای چگونه است؟ عناصر و شاکله ترویج کشاورزی در پایداری اجتماعی و چرخه حیات برنامه و پروژه های توسعه چگونه باید باشد؟ به بیان دیگر، اگر قرار باشد ترویج به پایداری اجتماعی در فرآیند چرخه حیات پروژه های توسعه ای کمک کند، الزامات نرم افزاری و سخت افزاری آن کدام است؟ براین اساس در ابتدا مروری بر مفهوم ارزیابی چرخه حیات اجتماعی انجام شده است. پس از آن، با ترسیم فرآیند چرخه حیات به سمت پایداری اجتماعی در پروژه های توسعه ای نقش ترویج در این فرآیند تبیین می شود. در نهایت جهت گیری های ترویج کشاورزی و تغییر اجزاء آن همسو با فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی در پروژه های توسعه ای ارائه شده است.

جهت گیری ترویج کشاورزی به سمت این فرآیند می پردازد. از نظر رویکرد نیز از نوع فراترکیب مبتنی بر روش تعدیل یافته تحلیل مفهومی جبارین است (ایزانبیگ و جبارین، ۲۰۱۷). این روش یک تکنیک تئوری مبتنی بر هدف است که می تواند با شناسایی، تلفیق و ردیابی مطالب برجسته مساله مورد بررسی هماهنگی و تلفیق مناسب را برای نتایج ایجاد

کند. هرکدام از این عنا صر ویژگی ها ، خصوصیات ، فرضیات ، محدودیت ها ، دیدگاه های متمایز و عملکردهای خاص خود را در چارچوب مفهومی دارند. این متدولوژی مراحل زیر را در تلفیق نتایج دارد ساختن یک چارچوب مفهومی مشخص می کند: (الف) نقشه برداری از منابع داده چند رشته ای. (ب) بررسی شرایط و دسته بندی مطالب انتخاب شده؛ (ج) شناسایی و نامگذاری موارد مفهومی؛ (د) ساختار شکنی و طبقه بندی کردن مفاهیم؛ (ه) تلفیق مفهومی ها. از آنجایی که در این مطالعه فرضیه ی اصلی تبیین نقش ترویج کشاورزی در فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی در پروژه های توسعه است و این مطالعه ی موردی در تعداد زیادی از رشته ها از جمله کشاورزی، جغرافیا، اقتصاد، اخلاق، حقوق، جامعه شناسی، مردم شناسی، مطالعات شهری، برنامه ریزی، طراحی و معماری کاربرد دارد. لذا این مطالعه پدیده ی چند رشته ای در توسعه ی پایدار محسوب می شود (مرحله ۱- نقشه برداری از منابع داده های چند رشته ای). لکن مرور ادبیات چند رشته ای در ارزیابی چرخه حیات اجتماعی به سمت پایداری در پروژه های توسعه نشان دهنده ی تفسیرهای بسیار زیاد در مورد پایداری اجتماعی، مطالعات و بدنه ی دانش محدود و فقدان درک نقش و وظایف ترویج کشاورزی در فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی در پروژه های توسعه می باشد. با توجه

به اینکه مرور ادبیات در هر تحقیق علمی ضروری تلقی می شود، داده های این مطالعه از انواع مختلفی از جمله کتاب، مقاله و روزنامه ها تهیه شده است که بیشتر داده ها نظریه های مربوط به رشته های خاص را نشان می دهند (مرحله ۲- بررسی شرایط و طبقه بندی مطالب). بنابراین در این رویکرد چند رشته ای، داده ها با محوریت نظم و انضباط دسته بندی می شوند. از سویی دیگر چون در این مطالعه هدف دستیابی به ساختاری است که از مفاهیم منسجم تشکیل شده است که در آن هر یک نقش یکپارچه ای دارند و ذاتاً با دیگری در ارتباط هستند. بنابراین با توجه به اینکه در مرحله ی ۳ مفهوم ارزیابی چرخه ی حیات اجتماعی به جای شناسایی و نامگذاری موارد مفهومی در متدولوژی جبارین و در مرحله ی ۴ ترویج کشاورزی مبتنی بر چرخه حیات اجتماعی به جای ساختار شکنی و طبقه بندی کردن مفاهیم در متدولوژی جبارین به کاربرده شده است، دلیل استفاده از رویکرد تعدیل یافته ی، تحلیل مفهومی جبارین به همین علت است. سپس در مراحل بعد نقش ترویج در این فرآیند (مرحله ۵- تلفیق مفهوم ها) و جهت دهی مولفه های ترویج در جهت فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی (مرحله ۶- سنتز و ترکیب مجدد) ارائه می شود. بنابراین مراحل انجام این مطالعه در شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱- ساختار بندی فرآیند تحقیق

نتایج

پس از توسعه ارزیابی چرخه حیات^۲، تکنیک ارزیابی چرخه حیات اجتماعی به عنوان یک رویکرد نسبتاً جدید و چارچوب مفهومی برای ارزیابی سنجش اثرات اجتماعی در فرآیند چرخه حیات معرفی شد. نقطه شروع این رویکرد، روش ارزیابی چرخه حیات زیست محیطی^۳ بوده است (تراورسو^۴ و همکاران، ۲۰۱۹؛ مار سلو و ایمبرت^۵؛ ۲۰۱۸؛ نعیم شهید^۶، ۲۰۱۷). بنابراین، در تکنیک ارزیابی چرخه حیات اجتماعی بر ارزیابی ابعاد اجتماعی مربوط به یک واحد کاربردی تمرکز دارد. از آنجایی که ارزیابی اساساً یک نتیجه گیری از فرآیندها در طول چرخه حیات می باشد، لذا شناسایی فرآیندها در طول چرخه حیات مهم تلقی می شود و

مفهوم ارزیابی چرخه حیات اجتماعی

یک رویکرد بسیار ارزشمند را برای بررسی اثرات اجتماعی مرتبط با تولید و مصرف در سراسر زنجیره های عرضه برنامه های کاربردی در مقیاس های مختلف و همچنین حمایت از تصمیم گیرندگان در زمینه های مختلف فراهم می آورد (والدیوا^۷ و همکاران، ۲۰۲۰؛ شانگ^۸ و همکاران، ۲۰۱۸). براین اساس، ارزیابی چرخه حیات اجتماعی را می توان به عنوان روش شناسی یا به عبارت دیگر مراحل رویه ای تعریف کرد که با تمرکز بر بعد اجتماعی و مدنظر قرار دادن چرخه حیات اثرات اجتماعی محصولات، برنامه ها یا فعالیت های پروژه را از ابتدا تا انتها ارزیابی و بررسی می کند (دونماد^۹؛ ۲۰۱۹؛ تراورسو، ۲۰۱۹). از آنجایی که فرآیند

⁷ -Valdivia

⁸ - shang

⁹ - Dunmade

² - Life cycle assessment(LCA)

³ -E-LCA

⁴ - Traverso

⁵ - Marcello & Imbert

⁶ - Naeem Shahid

ارزیابی چرخه حیات اجتماعی، به عنوان یک چارچوب در نظارت و ارزیابی بعد اجتماعی توسعه پایدار تلقی می‌شود، برهمین اساس مراحل و جریان فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی پروژه‌های توسعه‌ای در ادامه بیان شده است.

مراحل ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی در پروژه‌های توسعه

باتوجه به اینکه مبانی ارزیابی چرخه حیات اجتماعی تکنیکی برای جمع‌آوری، ارزیابی، تجزیه و تحلیل و انتقال اطلاعات در مورد اثرات و حتی شرایط اجتماعی است، لذا این روش در ساختار خود مراحل را تعریف و دنبال می‌کند. این مراحل یک مرجع عملی برای درک مفهومی از این روش و استفاده از آن را ارائه می‌دهد. در واقع مراحل و ساختار این روش نقشه راه فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی می‌باشد. از این نظر مراحل ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی در پروژه‌های توسعه‌ای به شرح ذیل تشریح شده است.

۱- تعریف و تجزیه و تحلیل هدف: اولین گام در این روش، تعریف یک هدف مشخص است. یعنی اینکه مطالعه چگونه انجام می‌شود؟ چرا ارزیابی چرخه حیات اجتماعی انجام می‌شود؟ افراد یا سازمان‌های دخالت‌کننده برای جوامع محلی چه فعالیت‌هایی را انجام می‌دهند؟ آنها چگونه قصد استفاده از نتایج را دارند؟ ذینفعان چه گروه یا افرادی هستند؟ در این مرحله با پاسخ به سوالات مذکور هدف برنامه یا پروژه توسعه‌ای و فرآیندهای آن شناسایی می‌شود و کلیه ذی‌نفعان تحت تأثیر چرخه حیات اجتماعی در ارزیابی اثرات پروژه در نظر گرفته می‌شوند (نعیم شهید، ۲۰۱۷؛

والدیوا و یوگایا، ۲۰۱۴). در این مرحله بایستی زمینه تحقیق یا پروژه توسعه‌ای به دقت توصیف شود، چراکه ارائه شرح دقیق از ساختار کلی، فعالیت‌ها و اهداف پروژه توسعه‌ای برای شناسایی اثرات بسیار حیاتی است (گام اول). این مرحله مبنای محکمی برای بقیه مراحل فراهم می‌کند و اعتبار، کفایت داده‌ها و درستی برآوردها و حتی پیش‌بینی‌ها را تعیین می‌کند. از آنجایی که در ارزیابی چرخه حیات اجتماعی تقویت اثرات مثبت و اجتناب از اثرات منفی محوریت دارد. در این مرحله پایداری اجتماعی مد نظر قرار می‌گیرد و مرتبط بودن مباحث مربوط به پایداری اجتماعی با پروژه‌های توسعه‌ای به عنوان گام دوم در تعریف هدف بایستی مورد تجزیه و تحلیل قرارگیرد. زیرا این گام مشخص می‌کند این پروژه‌ها تا چه اندازه مباحث پایداری اجتماعی را مد نظر قرار داده و به آن توجه کرده است؟ آیا پایداری اجتماعی در پروژه‌های توسعه‌ای با فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی مرتبط است؟ بنابراین پاسخ به این سوالات فرآیند ارزیابی پایداری اجتماعی در چرخه حیات اجتماعی را تکمیل می‌کند. بعد از شناخت پروژه و تجزیه و تحلیل مرتبط بودن پایداری اجتماعی با پروژه باید افراد، گروه‌ها، اجتماعات، سازمان‌های غیردولتی، حاکمیت‌های محلی، ملی و سازمان‌های بخش خصوصی را که تحت تأثیر پروژه قرار می‌گیرند را شناسایی کرد. در واقع ذینفعان همه افراد حقیقی و حقوقی که تحت تأثیر اثرات مستقیم و غیرمستقیم پروژه‌های توسعه‌ای هستند. در بین هر کدام از ذینفعان حامیان اجرای پروژه، اجتماع متأثر از پروژه، واحدهای دولتی در همه سطوح، مشاوران و عموم مردم

و گروه‌های خاص اجتماعی باید تشخیص داده شوند. همچنین گروه‌های خاص شامل افرادی هستند که به طور کلی به عموم مردم تعلق دارند؛ لیکن به لحاظ شرایط زندگی و مشخصات شیوه زیستشان در معرض اثرات خاص تر اقدامات انجام گرفته در پروژه ها قرار می گیرند.

۲-تعریف دامنه یا محدوده مطالعه: در این مرحله پروژه توسعه یا زمینه تحقیق مورد مطالعه قرار می گیرد و عمق و گستردگی مطالعه تعریف می‌شوند. در واقع هدف این مرحله پاسخگویی به این سوال است که میزان عمق یا سطح ارزیابی چرخه حیات اجتماعی چگونه است؟ در واقع این مرحله با تمرکز بر غربالگری مطالعات موردی در رویکرد ارزیابی چرخه حیات اجتماعی مرز سیستم یا دامنه این فرآیند را نشان می دهد (گام چهارم). به بیان دیگر در این مرحله تمرکز تحقیق به بخش هایی از چرخه حیات اجتماعی محدود می شود که این ارزیابی می تواند اثراتی را در تمام شرایط زندگی جوامع محلی با هدف ایجاد تعادل بین پایداری اجتماعی، حفظ محیط زیست و فعالیت های اقتصادی (دامنه پایداری) داشته باشد (جمشیدی و هم کاران، ۲۰۱۲، سایبرت^۱ و هم کاران، ۲۰۱۷، نعیم شهید، ۲۰۱۷؛ والدیوا و یوگایا، ۲۰۱۴). این مرحله بیشترین اثرات پایداری بر محیط آینده ناشی از توسعه فعلی زمینه تحقیق یا پروژه توسعه را پیش بینی می کند و معیارهای ارزیابی دامنه که همان پایداری اجتماعی است، را در طول چرخه حیات زمینه تحقیق یا پروژه توسعه ای ارزیابی می کند. در گام پنجم اثرات اجتماعی و گروه های ذینفعان که در مرحله قبل شنا سایی شده

بودند، دسته بندی می شوند. سپس در گام ششم با توجه به اثرات اجتماعی، شاخص های پایداری اجتماعی تدوین می شوند.

۳-تجزیه و تحلیل داده های موجود: هدف تجزیه و تحلیل جمع آوری اطلاعات مربوطه شاخص های پایداری اجتماعی می باشد که در تعریف محدوده مشخص شده است. این مرحله نیز شامل داده های عمومی و داده های خاص یا داده های کانون اجتماعی می باشد (یوگایا و والدیوا، ۲۰۱۴). در این بخش از داده های عمومی مرتبط با شاخص های پایداری اجتماعی و یا داده های خاص مرتبط با زمینه تحقیق یا پروژه توسعه ای استفاده می شود. به عبارت دیگر شاخص های پایداری اجتماعی که به صورت عمومی وجود دارند با توجه به زمینه تحقیق، طراحی و تدوین می شوند.

۴-ارزیابی اثرات اجتماعی: پس از جمع آوری داده ها و اطلاعات مربوط به شاخص ها، در این مرحله اثرات اجتماعی شاخص ها در گروه های ذینفع ارزیابی می شوند (تیموری و هم کاران، ۲۰۱۹، وایدیما، ۲۰۰۶؛ مارسلو وایمبرت، ۲۰۱۸). سپس اثرات اجتماعی ایجاد شده در گروه های ذینفع با توجه به هدف پروژه طبقه بندی می شوند.

۵- تجزیه و تحلیل اثرات اجتماعی: هدف از این مرحله تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از ارزیابی اثرات اجتماعی مرحله قبل است و براین اساس میزان قابل پذیرش بودن اثرات اجتماعی پروژه های توسعه ای مبنی بر هدف آن در اجرا، ارزیابی می شود. در این مرحله اهمیت اثرات اجتماعی و نیز تعیین واکنش و بازخورد

مطالعه، ارائه توصیه‌ها و گزارش به کار می‌رود. این مرحله شامل مشخص نمودن محدودیت‌ها و فرضیه‌های انجام شده در طول مطالعه می‌باشد و نتایجی مانند سطح جزئیات، نقاط مهم و یا اثرات بالا (مثبت یا منفی)، بیشترین اثرات اجتماعی در چرخه حیات، عدم قطعیت‌ها و تغییر سناریوها را ارائه می‌دهد (مارسلو و ایمبرت^۱؛ ۲۰۱۸؛ والدیو و یوگایا، ۲۰۱۴؛ وایدیما، ۲۰۰۶).

ترویج کشاورزی مبتنی بر چرخه حیات اجتماعی

نقش ترویج در فرآیند ارزیابی چرخه حیات به سمت پایداری اجتماعی در پروژه‌های توسعه‌ای ارزیابی چرخه حیات در پروژه‌های توسعه‌ای معمولاً بر ابعاد زیست‌محیطی و اقتصادی متمرکز بوده، اما در سال‌های اخیر، پایداری اجتماعی نیز به‌عنوان یکی از ابعاد کلیدی این ارزیابی مورد توجه قرار گرفته است. ترویج روستایی در این فرآیند نقشی اساسی ایفا می‌کند، زیرا می‌تواند با مشارکت دادن جوامع محلی، تسهیل فرآیند یادگیری و توانمندسازی اجتماعی، زمینه را برای افزایش پایداری اجتماعی پروژه‌های توسعه‌ای فراهم کند. ترویج به‌عنوان ابزار مشارکت و آگاهی‌بخشی در ارزیابی پایداری اجتماعی ترویج روستایی از طریق آموزش‌های مشارکتی و گفت‌وگوهای محلی، به جوامع امکان می‌دهد تا در فرآیند ارزیابی چرخه حیات پروژه‌های توسعه‌ای مشارکت کنند (سچاوبرک^{۱۵} و همکاران، ۲۰۱۹). بنابراین ترویج می‌تواند این اصلاحات را از طریق آموزش جوامع و تغییر نگرش‌های اجتماعی تسهیل کند.

ذینفعان مولفه‌های اصلی ارزیابی برای تعیین سطح و جهت اثرات اجتماعی ایجاد شده در فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی است (استیوس و ونکلی^۲؛ ۲۰۰۹؛ بارو^۳؛ ۲۰۰۱). با توجه به اینکه جنبه‌های اثرات اجتماعی دارای اثراتی در سطوح کوچک، متوسط و بزرگ می‌باشند که عملکرد برنامه‌ها و فعالیت‌های پروژه یا زمینه تحقیق را مشخص می‌کنند، لذا نتایج حاصل از ارزیابی سطح اثرات اجتماعی و جهت این اثرات (مثبت یا منفی) نمایانگر اقدامات انجام گرفته و میزان دستیابی به اهداف در پروژه‌های توسعه‌ای است.

۶- تجزیه و تحلیل و مقایسه اثرات اجتماعی وابسته: این مرحله مشخص می‌کند که فعالیت‌ها یا برنامه‌های اجرا شده در پروژه‌ها چه سهمی در تحقق پایداری اجتماعی داشته باشد. به عبارت دیگر این مرحله با بررسی میزان و عمق سطوح اثرات اجتماعی، میزان و جهت پایداری شاخص‌های اجتماعی را نشان می‌دهد. این مرحله با تبیین میزان پایداری اجتماعی مسیر رشد یا نزول پایداری اجتماعی را در گروه‌های ذینفع نشان می‌دهد (دونماد، ۲۰۱۹؛ نعیم شهید، ۲۰۱۷). همچنین برحسب نتایج حاصل از این مرحله می‌توان بیان کرد که کدامیک از شاخص‌ها پایدار شده‌اند و کدامیک هنوز در سطح ناپایداری قرار دارند و برای کاهش اثرات مضر و تقویت اثرات مثبت چه اقداماتی می‌تواند انجام شود؟

۷- تفسیر نتایج: آخرین مرحله از روش ارزیابی چرخه حیات اجتماعی تفسیر است. در این مرحله نتایج ارزیابی به منظور نتیجه‌گیری، توضیح محدودیت‌های

¹ -Schaubroeck

² - Esteves & Vanclay

³ - Barrow

¹ - Marcello & Imbert

نقش ترویج در فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی

از آنجایی که ترویج کشاورزی با هدف‌هایی از جمله استفاده بهینه بهره‌برداران از منابع پایه و نهاده‌های کشاورزی، حمایت بهره‌برداران در استفاده کارآمد از فناوری‌های توصیه شده، بستر سازی برای فعالیت مشارکتی، توسعه و تقویت تشکلهای و در کل تقویت مدیریت پایدار فنی و اجتماعی با بهره‌گیری از آخرین توصیه‌های فنی و کاربردی در پهنه‌های تولیدی به اجرا درآمد و مورد توجه قرار گرفت (ملک محمدی و همکاران، ۱۴۰۰). براین اساس ترویج کشاورزی یکی از عناصر ضروری برای رسیدن به اهداف توسعه پایدار در قالب برنامه‌های توسعه‌ای تلقی می‌شود. از این رو تعامل و برهمکنش فعالیت‌های ترویج کشاورزی توأم با برنامه‌های توسعه‌ای، می‌تواند منجر به تحقق اهداف هم‌پوندی میان این دو گردد. چراکه ترویج کشاورزی راه اصلی انتقال فناوری یا فعالیت‌ها در برنامه‌های توسعه‌ای و عامل مهمی برای آشنایی جوامع محلی و ذینفعان برای استفاده و بکارگیری از این فعالیت‌ها و فناوری‌ها در جهت توسعه جوامع خود می‌باشد (نوروزی و همکاران، ۱۳۹۷). لذا با توجه به اینکه پایداری اجتماعی یکی از ابعاد اصلی توسعه پایدار است، براین مبنا فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی به عنوان یکی از ابزارهای سیاسی و اساسی ارزیابی در توسعه پایدار است که با ارزیابی و تبیین اثرات اجتماعی بعد پایداری اجتماعی و توسعه آن را تحریک می‌کند و با تمرکز بر این بعد سبب تحقق اهداف توسعه پایدار می‌شود. از این رو به منظور دستیابی به این اهداف معین خدمات ترویج کشاورزی در این زمینه اهمیت پیدا می‌کند، تا شرایط و مولفه‌های خود را در جهت توسعه و پیشرفت پایداری اجتماعی تغییر دهد. بنابراین تحلیل سازماندهی ساختار و عملکرد ترویج کشاورزی در فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی در زمینه فناوری و رسالت

ترویج نیز بسیار مفید است. اگرچه اهداف، سیاست و برنامه ریزی ترویج کشاورزی با تکیه بر روند توسعه اهمیت حیاتی دارند، اما ترویج کشاورزی باید نقش خود را برای تجزیه و تحلیل بعد انسانی، برای درک و دستیابی به پایداری اجتماعی با به حداقل رساندن یا کاهش اثرات نامطلوب اجتماعی، به حداکثر رساندن منافع اجتماعی و حصول اطمینان از اینکه اهداف، فعالیت‌ها و خط مشی ترویج کشاورزی در راستای توسعه پایدار هستند، ایفا کند. از این رو جایگاه ترویج در این فرآیند ضروری است و نقشی بیش از یک متخصص در فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی با ارائه اطلاعات مناسب، انتقال دانش و یافته‌های علمی به عمل و شفاف سازی ایفا می‌کند و با تمرکز بر فرآیندهای اجتماعی و کمک به بهبود ساختار اجتماعی در مولفه‌های خود در راستای برنامه‌های توسعه‌ای جریان پایداری اجتماعی را ممکن می‌سازد (کریمی، ۱۳۹۸، رای، ۱۴۰۰). بنابراین نباید موقعیت، حضور و جایگاه ترویج کشاورزی در فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی برای پیش‌بینی مسائل اجتماعی، بعد انسانی و پویایی‌های اجتماعی را که از عناصر اصلی توسعه هستند، نادیده گرفته شود. زیرا ترویج کشاورزی پتانسیل قابل توجهی دارد که معیارهای اجتماعی را در کنار معیارهای اقتصادی و زیست محیطی در برنامه‌های توسعه‌ای قرار دهد و سبب هم‌افزایی و افزایش کارایی برنامه‌ها یا پروژه‌های توسعه‌ای می‌شود. افزون بر این نقش آفرینی ترویج در فرآیند ارزیابی بعد اجتماعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا به برنامه‌ریزان، حامیان برنامه‌ها و پروژه‌های توسعه‌ای، جوامع محلی، ذینفعان و حتی تصمیم‌گیرندگان کمک می‌کند تا پیامدهای اجتماعی احتمالی را بر جمعیت‌های انسانی و جوامع ذینفع را در راستای فعالیت‌های اجرایی یا سیاست‌های توسعه پایدار

ها و فعالیت های ترویج کشاورزی می شود. براین اساس
باتوجه به وظایفی که ترویج می تواند در هرمرحله از فرآیند
ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی پروژه های توسعه
ای ایفا کند درجدول (۱) ارائه شده است

پیش بینی و در جهت پایداری اجتماعی تغییر دهند. از این
رو دستیابی به پایداری به صورت کلی و پایداری اجتماعی
به طور ویژه به عنوان یک پارامتر اساسی علاوه بر دستیابی
فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی به هدف خود در
راستای ارزیابی دقیق و نتایج مطلوب سبب موفقیت برنامه

جدول ۱- رویکرد روش شناختی فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی بر مبنای وظایف ترویج کشاورزی

وظایف ترویج کشاورزی		مراحل فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی	
وظیفه ۱- تعریف و تجزیه و تحلیل هدف		مرحله ۱- تعریف و تجزیه و تحلیل هدف	
تحلیل مقدماتی از اهداف، فعالیت و کارکردهای مداخلات توسعه ای یا پروژه	✓	شناسایی، توصیف، تجزیه و تحلیل پروژه یا زمینه تحقیق	✓
سازگاری و تطابق فعالیت ها یا برنامه ها با شرایط اجتماعی	✓	تجزیه و تحلیل مرتبط بودن پایداری اجتماعی	✓
شناسایی و انتخاب ذینفعان از تمامی گروه ها و اقشار مختلف با درک خواسته ها و اهداف	✓	شناسایی ذینفعان	✓
وظیفه ۲- تعریف دامنه		مرحله ۲- تعریف دامنه	
تغییر تمرکز ترویج کشاورزی به سمت پایداری اجتماعی	✓	مشخص کردن حدود دامنه پایداری (اجتماعی - اقتصادی و زیست محیطی)	✓
تحلیل موقعیت از طریق تسهیلگری برای شفاف نمودن وظایف و نقش ها با تمرکز بر دیدگاه های مشترک بین ذینفعان	✓	دسته بندی اثرات و گروه های ذینفعان	✓
بکارگیری مولفه های پایداری اجتماعی	✓	جمع آوری شاخص های اجتماعی	✓
وظیفه ۳- تجزیه و تحلیل داده های موجود		مرحله ۳- تجزیه و تحلیل داده های موجود	
جامع نگری و شفافیت کردن وظایف و نقش ها	✓	استفاده از داده های عمومی	✓
جلوگیری از فعالیت های موازی و ایجاد ارتباطات موثر بین فعالیت های اجرایی	✓	استفاده از داده های خاص مرتبط با زمینه تحقیق یا پروژه	✓
بشاخص های اجتماعی در جامعه مطالعاتی		مرحله ۴- ارزیابی اثرات اجتماعی	
وظیفه ۴- ارزیابی اثرات اجتماعی		مرحله ۵- تجزیه و تحلیل اثرات اجتماعی	
ارزیابی اثرات ایجاد شده در تمامی ذینفعان به دنبال تغییرات اجتماعی	✓	مشخص کردن خصوصیات و دسته بندی اثرات اجتماعی	✓
وظیفه ۵- تجزیه و تحلیل اثرات اجتماعی		مرحله ۶- تجزیه و تحلیل مقایسه اثرات اجتماعی وابسته	
لزوم حرکت به سمت پایداری اجتماعی به موازات همگام با تحقق سایر اهداف پیشین	✓	تجزیه و تحلیل اثرات دسته بندی شده برای تعیین سطوح و جهت اثرات اجتماعی	✓
وظیفه ۶- تجزیه و تحلیل و مقایسه اثرات اجتماعی وابسته		مرحله ۷- تفسیر نتایج	
ترسیم چشم اندازی از پایداری اجتماعی	✓	میزان و جهت پایداری شاخص های اجتماعی	✓
وظیفه ۷- تفسیر نتایج		توضیح محدودیت های مطالعه، ارائه توصیه ها و گزارش	
نظارت و پیگیری، پاسخگویی در جهت میزان تحقق اهداف و اطلاع رسانی	✓		

می‌توان دریافت، با توجه به وظایفی که ترویج می‌تواند در هر مرحله از فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی ایفا کند و با توجه به درهم تنیده شدن زندگی اجتماعی و حرفه کشاورزی، رابطه تنگاتنگی بین فعالیت‌های توسعه‌ای و پایداری در فعالیت‌های ترویج کشاورزی به وجود می‌آید. لذا دسته‌بندی و جمع‌بندی این وظایف درمباحث مربوط به اثرات و پایداری برای مشخص نمودن نقش ترویج در هر مرحله از این فرآیند با توجه به این حیطه‌های متفاوت، یکی از حوزه‌های مهم فعالیت ترویجی و یک زمینه بسیار مهم و اصلی برای فعالیت و خدمات ترویجی تلقی می‌شود.

از آنجایی وظیفه ترویج کشاورزی در اقدامات، برنامه‌ها و مداخلات توسعه‌ای باتوجه به رویکردهای متفاوت و با پذیرش اصول پایداری، تضمین پایداری اقدامات انجام گرفته در جهت رسیدن به اهداف و رسالت اصلی ترویج است. از این رو برای تضمین پایداری در فعالیت‌های ترویج کشاورزی رویکردهای متفاوتی وجود دارد. با این

حال رویکرد پیشنهادی ترویج کشاورزی برای پایداری بر مبنای ابعاد توسعه شامل هفت وجه از جمله توسعه دانش، کسب مهارت، انگیزه، توسعه آگاهی، اشاعه، مسئولیت و اقدام و عمل است. این رویکرد پایداری در ترویج به صورت سیکلی است که از توسعه دانش شروع شده و به عمل می‌رسد و در نهایت تارسیدن به نتایج مطلوب این فرآیند ادامه دارد (ادیو^۱ و همکاران، ۲۰۲۲). باتوجه به این پیش‌زمینه، تطبیق نقش مهم ترویج کشاورزی در فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی در اجرای پروژه‌های توسعه‌ای، چشم‌اندازی جدید برای تحلیل جایگاه ترویج در این فرآیند است. بنابراین، برای تبیین رابطه بین ترویج کشاورزی و فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی، نقش ترویج در هر مرحله در این فرآیند لازم و ضروری است. از این رو، برای مشخص کردن اینکه ترویج کشاورزی چه نقشی در هر مرحله از این فرآیند دارد و ترویج در کدامیک از این مراحل می‌تواند بر مبنای کدام وجه مختلف پایداری ایفای نقش کند در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول ۲- دسته‌بندی نقش ترویج باتوجه به رویکردهای پایداری در فرآیند ارزیابی چرخه حیات به سمت پایداری اجتماعی

مراحل فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی							حضور و نقش ترویج کشاورزی
							توسعه دانش
							کسب مهارت
							انگیزشی
							افزایش آگاهی
							اشاعه
							مسئولیت
							عمل یا اقدام
۱- تعریف هدف	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۲- تعریف دامنه یا محدوده مطالعه	✓	-	-	-	-	-	✓
۳- تجزیه و تحلیل داده‌های موجود	✓	-	-	-	-	-	-
۴- ارزیابی اثرات اجتماعی	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
۵- تجزیه و تحلیل اثرات اجتماعی	✓	-	-	-	-	-	-
۶- تجزیه و تحلیل و مقایسه اثرات اجتماعی	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
وابسته							
۷- تفسیر نتایج	✓	-	-	-	-	-	✓

منبع: یافته‌های پژوهش (کتابخانه‌ای)

به نظر می‌رسد ترویج کشاورزی یک سیاست و ابزار اجرایی مهم در فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی برنامه‌های توسعه محسوب می‌شود، که با بکارگیری وجوه مختلف رویکردهای پایداری جایگاه بسیار مهمی برای تأثیرگذاری بر وضعیت فعلی و آینده این فرآیند است. لذا واکنش ترویج در توجه به هر مرحله به عنوان یک تسهیل‌گر در فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی تبلور می‌یابد. چرا که یکی از ویژگی‌های نقش آفرینی ترویج در این فرآیند این است که با دسترسی به منابع اطلاعاتی در توسعه دانش و آگاهی، مهارت، توانایی در به کارگیری اقدامات و فناوری‌ها حتی در زمان پس از اجرای پروژه‌ها، منجر به توانمندسازی جامعه هدف پروژه‌های توسعه‌ای شود. بنابراین، اقدامات ترویج کشاورزی نه تنها در اجرا بلکه حتی در عرصه سیاست‌گذاری فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی نیز، نیروی محرکه‌ای برای دستیابی به پایداری اجتماعی در پروژه‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای است.

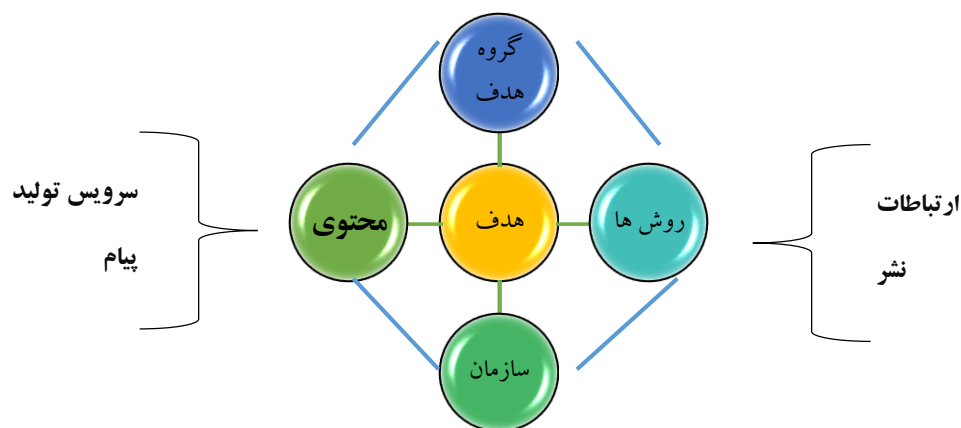
از سویی دیگر فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی با اثربخشی از نقش ترویج کشاورزی به عنوان عامل تسهیلگری با شفاف‌سازی فعالیت‌های هر مرحله و روشن شدن تفاوت‌ها از نظر کارکردهای اجرایی سبب ارزیابی دقیق پایداری اجتماعی در پروژه‌های توسعه‌ای می‌شود. بنابراین عضویت ترویج کشاورزی در مراحل مختلف فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی نمایانگر ادراکات ترویج کشاورزی از اثرات اجتماعی و دانش در مورد پایداری اجتماعی است که سبب تأثیرگذاری بر عناصر یا مولفه‌های ترویج در ساختار خود می‌شود. با این حال ترویج کشاورزی از کمبود مفهوم‌سازی و کنش مبتنی بر

پایداری اجتماعی رنج می‌برد. عدم گنجاندن این مفاهیم و نبود توجه به این بعد در عناصر یا مولفه‌های ترویج کشاورزی منجر به سیاست‌های غیر فعال و تصادفی در توسعه پایدار شده است. از این رو، در هسته اصلی ترویج کشاورزی نتیجه مداخله مباحث مربوط به پایداری اجتماعی آنچنان مهم است، که گنجاندن فرآیند تغییرات، اثرات، گفتمان اجتماعی در ساختار فعلی ترویج با تغییر فعالیت‌های هر مولفه در جهت فرآیند ارزیابی اجتماعی علاوه بر ترسیم رشد مقوله‌های اجتماعی و شرایط اجتماعی، تحقق پایداری اجتماعی را منعکس می‌کند. بنابراین ترویج کشاورزی در ساختار خود مولفه‌ها و عناصری دارد که برای دستیابی به پایداری اجتماعی به عنوان یک پیش‌نیاز در راستای اهداف توسعه پایدار باید هر کدام از این مولفه‌ها مباحث گفتمان پایداری اجتماعی را در وظایف خود بگنجانند. بدین صورت که مولفه‌های آن موضوعات اساسی مربوط به اثرات و پایداری اجتماعی را در ساختار خود مورد تأکید و بررسی قرار داده و در کارکرد‌های خود از نظر اجتماعی تغییراتی را ایجاد نمایند. از این رو یک گام اساسی در باز تعریف نقش ترویج کشاورزی این است که ترویج باید در مدیریت و پیشبرد برنامه‌های توسعه‌ای باید بعد پایداری اجتماعی را مد نظر قرار دهند. چرا که با تحقق پایداری اجتماعی زمینه تحقق دو بعد اقتصادی و زیست محیطی نیز فراهم می‌شود (پیسانی و سندهام ۲۰۰۶). از این رو باز جهت‌گیری جدید مولفه‌های ترویج در راستای تغییرات گفتمان‌ها و نیز توجه به اثرات و پایداری اجتماعی پروژه‌های توسعه‌ای به عنوان یک چشم‌انداز در باز تعریف ساختار آینده ترویج باید مورد توجه قرار گیرند.

جهت دهی مولفه های ترویج در جهت فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی

در یک نگاه کلی این عناصر اساسی و اصلی ترویج به نقل از رولینگ^۷ و ارتباط بین این عناصر از طریق پیوستگی نظام مند از دیدگاه روین^۸ لارشکل زیر آورده شده است.

باتوجه به اینکه ساختار ترویج دارای عناصر اساسی می باشند و این ساختار همواره هم از لحاظ نظری و هم از لحاظ بعد عملی در حال تکوین و تکامل می باشد. نگاهی به مولفه ها یا عناصر عمده در نظام ترویج کشاورزی نشان می دهد ترویج کشاورزی دارای عناصر اساسی است.

شکل ۲- عناصر عمده در نظام ترویج کشاورزی برگرفته از رولینگ، ۱۹۸۲

ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی برنامه ها و پروژه های توسعه ای به تفصیل مورد بحث قرار گرفته است.

۱-اهداف

به طور کلی، از بین عناصر اصلی ترویج کشاورزی، اهداف ترویج نقش بسیار کلیدی و تاثیرگذار دارد. زیرا به موازات تغییر اهداف، در سایر عناصر ترویج نیز تغییر ایجاد می شود (رولینگ، ۱۹۸۲؛ سوانسون و همکاران، ۱۹۹۷). از این رو ترویج کشاورزی دیگر نمی تواند بعد انسانی و پویایی های اجتماعی را که از عناصر اصلی توسعه و پایداری هستند را در اهداف خود نادیده بگیرد. زیرا به همان اندازه که در اهداف ترویج بعد اقتصادی و زیست محیطی مطرح و مهم

نگاهی به مولفه ها یا عناصر عمده در نظام ترویج کشاورزی نشان از واقعیت دارد، که ترویج کشاورزی نظامی نوپا نبوده است. اما با توجه به فراز و نشیب هایی تاریخی که گذرانده تجارب موفق در زمینه کارکردهای اجتماعی نداشته است. این عامل ریشه در چگونگی کارکردهای هر مولفه در ساختار ترویج دارد (رضایی مقدم و اسداله پور، ۱۳۹۷). بنابراین، نوسازی ساختار ترویج در جهت تغییر وظایف و کارکردهای هر مولفه به سمت یک فرآیند تغییرات، مذاکره و اثرات اجتماعی اولین گام در جهت ایجاد سیستم ترویج نوین و موثرتر می باشد. بنابراین در ادامه جهت گیری هریک از عناصر یا مولفه های ترویج کشاورزی در راستای

جدید تاکید زیادی بر اهمیت عوامل اجتماعی در اهداف ترویج کشاورزی در نظر گرفته شده است. از این رو، روند جهت گیری جدید مولفه هدف ترویج کشاورزی با ایجاد فضای مذاکره یا برقراری گفت‌وگو میان اجتماعات مبتنی بر کارکردهای اجتماعی به سمت تغییرات اجتماعی برای ارزیابی اثرات اجتماعی می باشد، به صورتی که با نزدیک تر کردن مسیر مفهومی مبتنی بر ارزیابی، تبیین و پیش بینی اثرات اجتماعی نتایج پایداری اجتماعی را تحقق و بهبود بخشد (شکل ۳)

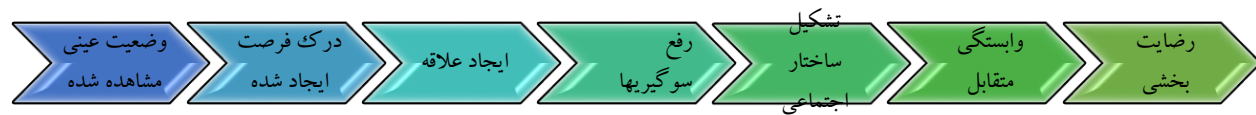
شکل ۳- جهت گیری جدید مولفه هدف ترویج کشاورزی

۲- گروه هدف

فعالیت های ترویج کشاورزی در راستای پذیرش فناوری ها و ارتقای اهداف ترویج به چیزی بیش از یک بعد اقتصادی نیاز دارد. زیرا توصل به انگیزه های اقتصادی به تنهایی برای ایجاد تغییر در گروه هدف کافی نیست و پایداری اهداف ترویج علاوه بر بعد اقتصادی به بعد اجتماعی نیاز دارد. بنابراین، ترویج موثر، بیش از انتقال فناوری و اهداف، مستلزم درک جهان بینی گروه هدف و در نظر گرفتن تنوع این گروه می باشد. از این رو، یک رویکرد موثر به سمت جهت گیری جدید مولفه گروه هدف ترویج مطابق با روند شکل گیری اهداف در مواجهه با بعد و فرآیند اجتماعی در شکل (۴) نشان داده شده است.

است، بعد اجتماعی نیز برای آگاهی دادن به تصمیم گیرندگان در مورد اثرات اجتماعی برنامه های توسعه ای لازم و ضروری است. لذا یکی از اهداف بدیل ترویج کشاورزی باید در راستای عوامل و گفت‌وگو میان اجتماعات باشد که در آن موضوعات اساسی اجتماعی به طور مشترک در درون جوامع محلی و ذینفعان به اشتراک گذاشته شود. با این حال در اهداف ترویج کشاورزی اینکه چه چیزی، چگونه و برای چه ذینفعانی باید تولید و اشاعه شوند، سؤالات مهمی هستند که پاسخ به آنها برای ظهور پایداری اجتماعی در اهداف ترویج کشاورزی در نظر گرفته شوند. در این دیدگاه

از آنجایی که هدف از ترویج کمک به مردم برای کمک به خود است. لذا این هدف هنوز هم برای توسعه و توسعه پایدار می تواند مناسب ترین ایده باشد (چو و بولاند، ۲۰۰۴). در واقع ترویج فناوری های مبتنی بر هدف و ایجاد تغییرات اجتماعی در جامعه هدف، بهره مندی و سازگاری بیشتر فناوری (یا برنامه های توسعه ای) با جامعه روستایی و به تبع ذینفعان را به همراه خواهد داشت. از این رو، به موجب آن گروه هدف در بین مولفه های ترویج به عنوان نیروهای تحت تاثیر و تغییرپذیر پیامدهای اجتماعی اهداف ترویج را تشریح و توضیح می دهد.

شکل ۴- رویکرد نوین ترویج کشاورزی در راستای تعریف و تحلیل موثر مولفه گروه هدف

پیشرو و نمونه شروع شده و به سمت افراد حاشیه ای و فقیر، زنان و گروه های محلی تغییر می کنند، بر این اساس طراحی محتوا مبتنی بر تنوع در جامعه هدف ترویج کشاورزی راهکاری مناسب برای ارتقاء عملکرد فعالیت های ترویج کشاورزی است. بر این اساس محتوا شامل تمام پیامدهای اجتماعی و فرهنگی برای جمعیت هدف در هر گونه فعالیت عمومی یا خصوصی ترویج کشاورزی است که شیوه زندگی، کار، ارتباط افراد با یکدیگر و سازماندهی برای برآوردن نیازهای آنان را تغییر می دهد. در این صورت تاکید برفرآیندهای اجتماعی و جمعی در محتوای ترویجی نیازمند باز توجه به موضوعات جدیدی همچون ابعاد اجتماعی است. این امر لزوم توجه به مباحثی مانند یادگیری اجتماعی در فرآیند مذاکره یا گفت‌وگو اجتماعی را نشان می دهد. ترویج باید در طراحی مجدد عناصر محتوا، بر تسلط داشتن در فرآیندهای یادگیری اجتماعی و مذاکره اجتماعی تاکید داشته باشد. لذا باتوجه به جهت گیری جدید در روند مولفه هدف ترویج مراحل تئوری مذاکره بر مبنای استراتژی مذاکره برد- برد در زمینه مولفه محتوای ترویجی بینش خوبی را در راستای چرخه حیات اجتماعی به دست می دهد. بر این اساس با در نظر گرفتن گام های فرآیند مذاکره گرین هالگ و تطبیق این گام ها با مراحل استراتژی مذاکره برد-برد مبنی بر بعد اجتماعی محتوای ترویج در هرگام، در جدول (۳) نشان داده شده است.

ترویج کشاورزی باید باتمركز بر فرآیندهای مذکراه یا گفت‌وگو اجتماعی رویکرد بالا را به عنوان یک عمل اجتماعی-فرهنگی در جریان و مسیر فعالیت های خود تنظیم و به کار گیرد. زیرا این رویکرد به عنوان یک فرآیند نظام مند و با آگاهی از این واقعیت که گروه هدف برنامه های ترویج، همگن نیستند، ضرورت اجماع سیاستگذاران با گروه را برای رسیدن به سطح رضایتمندی آن ها در مداخلات توسعه ای فراهم می کند. این بدان معنی است که ترویج می تواند با توجه به وضعیت عینی مشاهده شده و با بکارگیری مشوق های انگیزشی سبب درک ذینفعان از فرصتها شود و با ایجاد علاقه به اثرات مثبت اجرای پروژه های توسعه ای، سوگیری های مخاطبان را از انجام فعالیت های ترویج از بین ببرد. از این رو، این عامل با زمینه سازی و تشکیل ساختار اجتماعی منسجم باعث وابستگی متقابل بین ذینفعان می شود. بر این اساس ترویج با مدنظر قرار دادن افراد مختلف و درموقعیت های مختلف با تاکید بر رضایت ذینفعان در اولویت ها و فعالیت های خود، فرآیند رسیدن به اهداف خود را سریع تر و مطمئن تر از پیش طی می کند. بنابراین کارایی ترویج در جهت گیری جدید بیش از هر موضوع در گرو رضایتمندی ذینفعان است و این لازمه توجه ترویج به رویکرد جدید مبتنی برفرآیند چرخه حیات پایداری اجتماعی است.

۳- محتوای ترویج

با توجه به اینکه مخاطبان و گروه های هدف برنامه های ترویج کشاورزی متفاوت هستند و از طیف افراد ثروتمند،

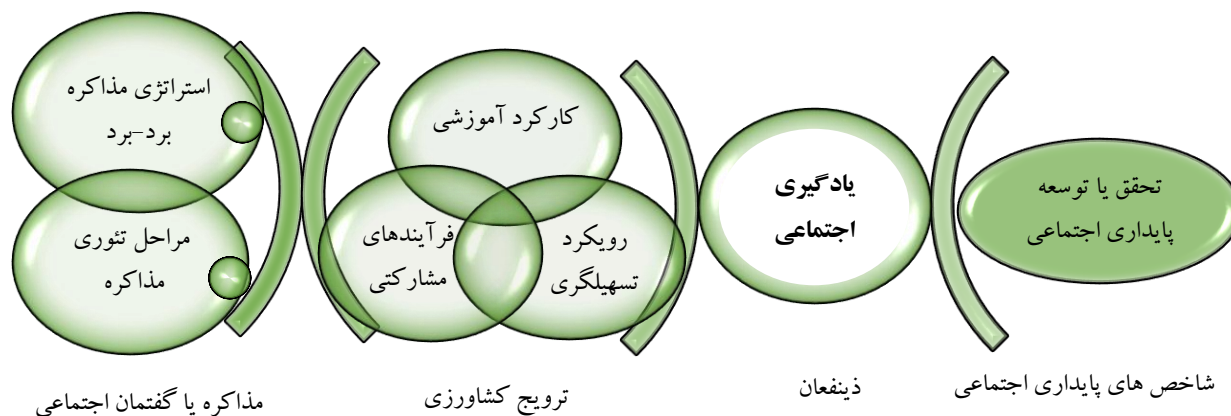
جدول ۳- محتوای ترویج در فرآیند تئوری مذاکره بر مبنای استراتژی برد-برد

گام های مذاکره	گام های استراتژی برد-برد	باز آفرینی محتوای ترویج
➤ آماده سازی	✓ ظرفیت سازی جامعه هدف ✓ شناسایی تمامی گروه هدف ✓ دعوت از تمامی ذینفعان با در نظر گرفتن تمام اقلیت ها و گروه های موجود	
➤ رابطه سازی	➤ تمرکز بر دیدگاه های مشترک و جلوگیری از پررنگ شدن تفاوت ها ➤ تلاش برای درک خواسته ها و اهداف فرد مقابل	➤ ایجاد فضای مناسب بین گروه هدف بر اساس اعتماد و امنیت ➤ شناخت مسائل، محدودیت ها، توانایی ها و دانش گروه هدف ➤ شفاف سازی مفاهیم، درک مشترک از مفاهیم و رفع سوء تفاهم ها ➤ شناسایی و ارزیابی بهترین تجربیات و دانش بومی ➤ تشویق افراد گروه هدف به صحبت در رابطه با مسئولیت ها و اجرای آن ➤ برقرار ارتباط دوطرفه بین ترویج و مخاطبین آن ➤ مشارکت فعال و حداکثری تمامی ذینفعان نظام ترویج ➤ مدیریت دانش گروه هدف ➤ همکاری مشورتی بین جامعه محلی و عاملین ترویج ➤ اختیار ذینفعان در کنترل امور
➤ گردآوری اطلاعات	➤ جستجوی راه حل های ممکن برای حل نیازهای طرفین	➤ تلفیق اهداف و تجارب کارکنان ترویج با مهارت ها، تجارب و شرایط جوامع محلی ➤ اجرا و پیاده سازی فعالیت های ترویج در راستای سازگار و مقرون به صرفه بودن با گروه هدف ➤ لحاظ شدن طیف وسیعتری از ملاحظات و ارزشهای عمومی گروه هدف در تصمیم گیری ها
➤ استفاده از اطلاعات	➤ داشتن صداقت در حین مذاکره	➤ افزایش یادگیری دو جانبه از طریق مبادله اطلاعات، داده ها و تجربیات ➤ ارزیابی و مستند سازی بهترین تجربیات حاصل شده ➤ ارزیابی میزان مشارکت و توانمندی های گروه هدف براساس اهداف مذاکره های دو جانبه و شبکه سازی
➤ تبادل پیشنهاد	➤ بلوغ رفتاری و دیدگاه درست	➤ تحقق یادگیری اجتماعی ➤ برآورده شدن مشکلات جوامع محلی در راستای برنامه های ترویجی ➤ پشتیبانی بیشتر از برنامه های موفق و اقدامات موثر ➤ ایجاد فرصت های شغلی جدید برای جوامع محلی
➤ دستیابی به توافق	➤ تمرکز همه جانبه و کامل در جهت رضایتمندی	➤ افزایش تسهیل تعاملات و ارتباطات جوامع با یکدیگر با جوامع اطراف و عاملین ترویجی و دولت
➤ اجرای توافق		➤ بکارگیری آموزه های در زندگی روزمره ➤ افزایش رفاه و کیفیت زندگی

منبع: یافته های پژوهش

بنابراین برنامه های ترویج کشاورزی در زمینه جهت گیری جدید مولفه محتوای ترویجی علاوه بر تمرکز بر مراحل مذاکره با بکارگیری فرآیندهای مشارکتی، یادگیری اجتماعی را در بین ذینفعان تسهیل می‌کند. از سویی دیگر ترویج کشاورزی با بهره گیری از کارکرد آموزشی خود نیز قادر خواهد بود نسبت به افزایش دانش و آگاهی جامعه هدف در راستای مسئولیت پذیری و همچنین افزایش پاسخگویی عاملین ترویج ایفای نقش کند. افزون بر این، در راستای مولفه محتوای ترویج کشاورزی این توانایی را دارد که با تاکید بر کارکرد تسهیلگری خود به عنوان فعالیتی

هدفمند برای کارگزاران ترویج به ایجاد، برقراری و یا توسعه پایداری اجتماعی کمک کند. از سویی دیگر گنجاندن شاخص های پایداری اجتماعی در محتوای برنامه های ترویجی نیز، عاملی موثر برای عملیاتی کردن اهداف ترویج در راستای شناسایی گروه هدف است که از طریق رویکرد تسهیلگرانه با جلب حمایت و اعتماد ذینفعان به تحقق پایداری اجتماعی کمک می‌کند. بر این اساس عناصری که در جهت گیری نوین محتوای ترویجی مهم هستند در شکل (۵)، نشان داده شده است.

شکل ۵- عوامل تاثیر گذار در جهت گیری مولفه محتوای ترویج کشاورزی

۴- روش ها

روش های ترویجی در نگرش گروه هدف نسبت به محتوای آموزشی اثراتی مثبت یا منفی بر جای می‌گذارد، لذا سازمان دهی روش های ترویجی در برآورده شدن اهداف ترویجی کمک قابل توجهی می‌کند. از این رو، ترویج کشاورزی با توجه به رسالتی که در پرورش ذینفعان کنش گر و فعال دارد، مستلزم برخورداری از روش های ترویجی فعال، موثر و کارآمدی است که بتواند در راستای اهداف عالی ترویج

کشاورزی عمل کند. بر این اساس استفاده از روش های ترویج کشاورزی نوین و فعال در جهت فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی، بعد انسانی و پویایی های اجتماعی را که عناصر اصلی توسعه پایداری هستند را تجلی می‌کند. در این میان کاربرد الگوهای مختلف برای روش های ترویج کشاورزی می‌تواند راهگشا باشد و به منظور رسیدن به پایداری اجتماعی در تطابق با اهداف ترویج اهمیت حیاتی دارد. لذا در ادامه تعدادی از این الگوها به

منظور متمرکز کردن جهت گیری نوین روش های ترویجی پیشنهاد و تشریح شده است.

الگوی کاوشگری: بهره گیری از این الگو در جهت گیری روش های ترویجی باعث درک مسائل اجتماعی، آموختن اطلاعات، تشکیل مفاهیم اجتماعی و استفاده مناسب از مفاهیم اجتماعی در ذینفعان می شود. در این الگو روش های ترویجی با ایجاد موقعیت کاوشگری به بررسی و نتیجه گیری در مورد پایداری اجتماعی می پردازند. روش های ترویجی با بهره گیری از این الگو برای تمام گروه های هدف کاربرد دارد و در نهایت باعث تقویت فهم و درک ذینفعان در خصوص مسائل اجتماعی می شود.

الگوی نظریه و عمل: در این الگو روش های ترویجی، یک مهارت را با نشان دادن ممارست، بازخورد و نظارت درهم می آمیزد تا زمانی که ذینفعان بر آن مهارت تسلط یابند. در این الگو ترویج نقش هادی، راهنما و تسهیلگری دارد. بهره گیری از این الگو در جهت گیری جدید ترویج باعث افزایش مفاهیم و مهارت های آگاهی درباره سیستم های اجتماعی، آگاهی از تنش تغییر اجتماعی و اثرات اجتماعی می شود.

الگوی تسهیلگری یا غیر مستقیم: این الگو باعث مشارکت ذینفعان شده و به آنان یاد می دهد که چگونه خود به فراگیری مطالب پرداخته و مسائل را حل نمایند. این الگو برای جهت گیری جدید روش های ترویجی نقش هادی، راهنما و تسهیل کننده را دارد و ذینفعان را قادر به افزایش آگاهی فردی و هدف های اجتماعی می نماید.

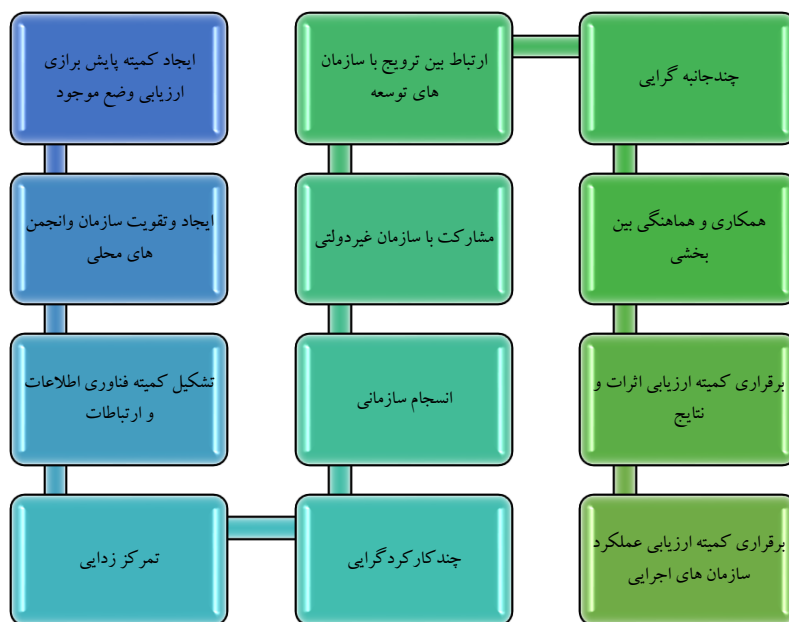
الگوی کاوشگری به شیوه حقوقی: این الگو در بررسی مسایل اجتماعی از قبل عدالت، برابری، فقر، قدرت، تقویت رشد عمومی و اجتماعی ذینفعان برای توجیه و حل این گونه مسایل به شیوه مذاکره است. در این الگو ترویج نقش آغازگر را برای ایجاد یک فضای مثبت کاری و عقلی ایفا می کند و به ذینفعان این قدرت را می دهد که یکدیگر را

مستقیم ارزیابی نکنند و به عقاید و نظرات همدیگر احترام بگذارند. این الگو در روش های ترویجی در نهایت باعث تقویت روحیه همدلی، قضاوت منطقی در خصوص مسائل اجتماعی تحلیل مناسب مسائل روز و تقویت کار مشارکتی در بین ذی نفعان می شود.

لازم به ذکر است که روش های متفاوتی از سنتی تا روش های پیشرفته در ترویج کشاورزی وجود دارد. لذا بهره گیری از الگوهای ذکرشده در جهت گیری جدید روش های ترویج کشاورزی عملکرد خوبی در زمینه حل مشکلات اجتماعی و تحقق پایداری اجتماعی داشته اند. در این میان کاربرد فرآیند مذاکره اجتماعی با اهداف ترویج کشاورزی در زمینه ارزیابی چرخه حیات اجتماعی برای منعکس کردن شرایط اجتماعی همخوانی دارد.

۵- سازمان ترویج

از آنجایی که سازمان ترویج باید به عنوان یک سازمان یادگیرنده عمل کنند و به تغییرات در محیط داخلی و خارجی سازمان ترویج پاسخ دهند، از این رو برای جهت گیری ترویج به سمت ارزیابی چرخه حیات اجتماعی سازمان های ترویجی باید گسترده تر و متنوع تر عمل کنند. بدین صورت که بخش عمومی، خصوصی و نهادهای جامعه مدنی با همکاری و هماهنگی هم، طیف وسیعی از خدمات ترویج کشاورزی را بر عهده بگیرند. لذا حضور انجمن های کشاورز و سازمان های غیردولتی از دیگر تمهیدات سازمان ترویج کشاورزی در راستای فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی است. از سویی دیگر تشکیل و حضور انجمن و سازمان های جوامع محلی، ساختاری نو ظهور در سطح محلی است که با همکاری عاملین ترویج دولتی می توانند کارایی موثری در دستیابی به اهداف ترویج کشاورزی در چرخه حیات اجتماعی ایفا کنند. براین اساس شکل (۶) جهت گیری مولفه سازمان ترویج کشاورزی مبتنی بر فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی را در برنامه های توسعه ای ترویج نشان می دهد.

شکل ۶- جهت گیری مولفه سازمان ترویج مبتنی بر چرخه حیات به سمت پایداری اجتماعی

برای دستیابی به جهت گیری جدید در عناصر ترویج کشاورزی، پس از بررسی متون بسیار، الگوی نوین ترویج مبتنی بر پایداری اجتماعی در زیر پیشنهاد داده شده است. در این الگو یا مدل جدید، مولفه های ساختار ترویج کشاورزی مبتنی بر چرخه حیات پایداری اجتماعی همانند اجزای سستی سیستم های ترویجی هستند، اما عملکرد و اهداف جدیدی برای هر یک از عناصر ترویج کشاورزی تعریف شده است. بدین صورت که مولفه های جهت گیری جدید ترویج کشاورزی با در نظر گرفتن سیستم ارزیابی، مقوله های پایداری اجتماعی، عناصر ترویج کشاورزی را براساس پایداری اجتماعی تغییر داده تا منعکس کننده یک الگوی ترویجی جدید باشد که بر پایداری اجتماعی تأکید دارد و از این بعد حمایت می کنند. بر این اساس جدول (۴) بازآفرینی جهت گیری نوین مولفه های ترویج در جهت فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی را نشان می دهد.

جدول ۴- ترویج مبتنی بر فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی

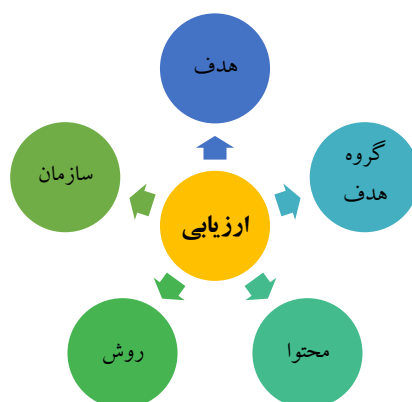
ردیف	مولفه های ترویج کشاورزی	باز آفرینی جهت گیری نوین مولفه های ترویج در جهت فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی
۱	هدف	✓ تغییر رفتار در جهت افزایش دانش، نگرش و مهارت جامعه هدف برای رفع موانع و مشکلات ✓ توانمندسازی جامعه هدف ✓ کاهش فقر و افزایش درآمد در جامعه هدف ✓ تقویت ظرفیتهای مدنی و اجتماعی ✓ تحقق یادگیری اجتماعی، مذاکره های دو جانبه و شبکه سازی ✓ برآورده شدن مشکلات جوامع محلی در راستای برنامه های ترویجی ✓ افزایش رفاه اجتماعی ✓ توسعه اجتماعی ✓ تحقق پایداری اجتماعی
۲	مخاطبان	✓ تمامی اقشار جامعه هدف از جمله افراد ثروتمند و فقیر؛ بزرگ و کوچک؛ مسن و جوان؛ کشاورزان پیشرو و مبتکر در مقابل کشاورزان یا روستائیان معتقد به حفظ روش های سنتی؛ افراد پذیرنده فناوری ها در مقابل غیر پذیرنده فناوری ها؛ افراد مبتکر در مقابل افراد عقب مانده؛ افراد پیر در مقابل افراد جوان؛ گروه های زنان و دختران، گروه های آسیب پذیر و محروم؛ افراد فقیر و بیکار، اقلیت های مختلف دینی؛ رهبران محلی، رهبران فنی؛ جوامع حاشیه و گروه های اجتماعی؛ افراد قدرتمند و صاحب نفوذ
۳	محتوای آموزشی	✓ ترویج روحیه همکارانه ✓ برگزاری دوره های آشنایی با مفاهیم اثرات و پایداری اجتماعی ✓ انتشار اطلاعات اجتماعی با تشویق ذی نفعان به مشارکت و همکاری ✓ بکارگیری آموزه های در زندگی روزمره ✓ تغییر در مشارکت جوامع محلی درحاشیه مانده در تصمیم گیری ✓ تغییر در مشارکت و ظرفیت تصمیم گیری زنان در خانواده و جامعه محلی ✓ تقلیل تعداد اختلافات در سطح جامعه محلی ✓ تغییر در ظرفیت های جامعه محلی جهت فعالیت های تولیدی ✓ تغییرات ناشی در فعالیت های ترویج با تکیه بر جنبه های دوسویه اجتماعی و پایداری
۴	روش های ترویجی	✓ ارزیابی اثرات اجتماعی در جامعه هدف ✓ اتکا بر روش هایی برای تشکیل مفاهیم اجتماعی ✓ تاکید بر روش های بررسی و درک مسائل اجتماعی ✓ اتکا بر روش های ارتباطی به منظور بهبود فضای گفتمان اجتماعی ✓ تاکید بر روش های آموزشی، مشارکتی و تسهیلگری

۵	سازمان ترویج	✓	ایجاد و تشکیل کمیته پایش ارزیابی وضعیت موجود، ارزیابی اثرات و عملکرد برنامه و سازمان های مرتبط
		✓	ایجاد و تشکیل انجمن ها و سازمان های محلی
		✓	تمرکززدایی، انسجام سازمانی، چندکارکردگرایی، همکاری و هماهنگی بین بخشی

منبع: یافته های پژوهش

بنابراین جایگذاری ارزیابی در ساختار جدید عناصر ترویج کشاورزی که بیانگر فاصله بین وضعیت موجود و مطلوب است، لازم و ضروری است. بر این اساس، برای دستیابی به جهت گیری جدید در عناصر ترویج کشاورزی، پس از بررسی متون گسترده، الگوی جدید ترویج مبتنی بر پایداری اجتماعی در زیر پیشنهاد داده شده است. در این الگو یا مدل جدید، مولفه های ساختار ترویج کشاورزی مبتنی بر چرخه حیات پایداری اجتماعی همانند اجزای سستی سیستم های ترویجی هستند. اما عملکرد و اهداف جدیدی برای هریک از عناصر ترویج کشاورزی تعریف شده است. بدین صورت که مولفه های جهت گیری جدید ترویج کشاورزی با در نظر گرفتن سیستم ارزیابی و مقوله های پایداری اجتماعی، عناصر ترویج کشاورزی را براساس پایداری اجتماعی تغییر داده تا منعکس کننده یک الگوی ترویجی جدید باشد که بر پایداری اجتماعی تأکید دارد و از این بعد حمایت می کنند. براین اساس مدل جدید ترویج مبتنی بر پایداری اجتماعی در فرآیند چرخه حیات (سه دوره قبل، حین و بعد از اجرا در پروژه های توسعه ای) براساس مولفه های ترویجی در ساختار جدید در شکل (۷) نشان داده شده است.

باتوجه به اینکه در مولفه های جدید ترویج کشاورزی، مفاهیم پایداری اجتماعی گنجانده می شود. از این رو ایجاد یک سیستم ارزیابی علمی و منطقی برای ترویج کشاورزی در جهت گیری جدید یکی از راه های مؤثر برای تحقق پایداری اجتماعی است. براین اساس سیستم ارزیابی می تواند به منظور تجزیه و تحلیل مولفه های اصلی ترویج کشاورزی استفاده شود. افزون براین بکارگیری سیستم ارزیابی در جریان عناصر ترویج در موقعیت های متفاوت (قبل، حین و بعد) می تواند تصمیم گیری سیستم پایداری اجتماعی ترویج کشاورزی را بهبود بخشد، موانع توسعه پایداری اجتماعی را کاهش دهد و از دولت برای تدوین سیاست های ترویج کشاورزی در راستای پایداری اجتماعی حمایت کند. بنابراین، ارزیابی باید به عنوان ابزاری قدرتمند در ترویج کشاورزی مبتنی بر پایداری اجتماعی در مرکز مولفه های ترویجی در نظر گرفته شود و بخش کلیدی از عناصر ترویج باشد. زیرا ارزیابی منعکس کننده سطح توسعه ترویج کشاورزی به سمت پایداری اجتماعی است و هر چه نتیجه ارزیابی بالاتر باشد، پتانسیل توسعه ترویج کشاورزی به سمت و سوی پایداری اجتماعی بیشتر است.

شکل ۷- جهت گیری عناصر ترویج کشاورزی مبتنی بر چرخه حیات پایداری اجتماعی

بحث

با توجه با مباحث نظری تحقیق و نیز نتایج تجربی به دست آمده به منظور تحقق اهداف پروژه های توسعه ای، این ترویج کشاورزی است که باید به عنوان یاریگر فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی نقش آفرینی کند، تا ارزیابی اثرات اجتماعی و به تبع آن پایداری اجتماعی به دقت و با گستره چشمگیری در عمل به کارگرفته شود. در این بین وظایف ترویج کشاورزی در هر مرحله از فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی به عنوان یک مرجع اصلی قادر است به ذینفعان کمک کند تا با مدنظر قرار دادن انسان محوری به عنوان رویکرد عمل گرایانه نیازهای ذینفعان و جوامع محلی را برآورده کرده و به عنوان ابزار توسعه، اهداف توسعه را شکل دهد. با این وصف این ترویج کشاورزی است که در پایداری ابعاد اجتماعی باید در فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی به گونه ای وظایف خود را تطبیق دهد که مراحل و حتی گام های این فرآیند را با کارکردهای خود به شیوه ای سازگار کند که موجبات تحقق اهداف ترویج و فرآیند ارزیابی چرخه حیات به سمت پایداری اجتماعی را فراهم کند. بنابراین با کاربرد این فرآیند در پروژه های توسعه ای ارزش های اجتماعی مورد توجه قرار می گیرد که موفقیت آن مرتبط با جوامع محلی ذینفع است که ترویج می تواند در ارائه شار این ارزش ها نقش موثری را ایفا کند. از سویی دیگر چون فرآیند ارزیابی چرخه حیات به سمت پایداری اجتماعی در کل منوط به ارزیابی اثرات اجتماعی و میزان تحقق پایداری اجتماعی است. براین مبنا مطالب مذکور تایید کننده ی نتایج آدیو و همکاران^۱ (۲۰۲۲) است که بیان می دارند تمرکز ترویج کشاورزی بر رویکردهای پایداری، پتانسیل ترویج کشاورزی را برای دستیابی به عملکرد بالاتر متناسب با اهداف و دستاوردهای توسعه پایدار نشان می دهد. لذا

جهت دهی هر کدام از مولفه های ترویج کشاورزی به سمت فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی عملکرد و اهداف جدیدی را افزون با عملکرد و اهداف قبلی برای هریک از عناصر ترویج کشاورزی تعریف می کند. زیرا جهت گیری ترویج به سمت این فرآیند باعث می شود که ترویج کشاورزی به عنوان نوعی اتاق فکر عمل کند و ایده هایی را در زمینه بعد اجتماعی اشاعه داده است. بنابراین سازگارسازی عناصر ترویج کشاورزی بر مبنای فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی سبب می شود که ترویج کشاورزی مقوله ها و فرآیندهای اجتماعی را جزء جدایی ناپذیر در کارکردها و فعالیت های مولفه های خود دانسته و به عنوان وسیله ای برای اطمینان از اجرای فعالیت های توسعه ای با تحقق پایداری اجتماعی عمل کند. در این خصوص اوزکا تالباس^۲ و همکاران (۲۰۱۸) بیان کردند، اهمیت پایداری اجتماعی به دلیل اینکه بعد انسانی را در نظر می گیرد در جریان توسعه یک اصل حیاتی و برای آینده یک حوزه مهم در مباحث پایداری است. افزون بر این رضایی مقدم و اسداله پور (۱۳۹۷) اظهار کردند که ترویج کشاورزی همواره هم از لحاظ نظری و هم از لحاظ بعد عملی در حال تکوین و تکامل است. لذا ضرورت بازاندیشی در زمینه پایه های نظری مولفه های ترویج کشاورزی با تاکید بر کارکردهای اجتماعی به عنوان لازمه ارائه ساختار مناسب مورد تاکید است. از بیان آنچه گذشت در مجموع این چنین استدلال می شود که ترویج کشاورزی بیش از هر زمان دیگری لازم است که در عناصر خود رویکرد ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی را مدنظر قرار دهد تا با یکپارچگی و هم افزایی، فعالیت های ترویجی را به گونه ای به پایداری اجتماعی نزدیک کند و برای برنامه ریزان پروژه های توسعه ای در زمینه ی تصمیم گیری درست و اصولی

¹ - Adu² - Ozcatalbas

جنبه‌ی حمایتی فراهم آورد. زیرا جهت‌گیری ترویج کشاورزی به سمت فرآیند ارزیابی چرخه حیات پایداری اجتماعی با تاکید بر مقوله‌های اجتماعی نوعی برنامه‌ریزی روشنگرانه برای درک کاستی‌های ترویج فعلی و رویکردی نوین در راستای مفهوم سازی و طراحی ساختاری مناسب برای مولفه‌های ترویج کشاورزی است. براین اساس ترویج

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج نشان داد که نقش ترویج روستایی در فرآیند ارزیابی چرخه حیات اجتماعی پروژه‌های توسعه‌ای بسیار حیاتی است، زیرا این فرآیند نه تنها به شناسایی تأثیرات اجتماعی پروژه‌ها کمک می‌کند، بلکه زمینه را برای افزایش پایداری اجتماعی و مشارکت فعال جوامع محلی فراهم می‌سازد. یافته‌های اصلی این تحقیق نشان می‌دهد که ترویج روستایی می‌تواند درک بهتری از تأثیرات اجتماعی پروژه‌ها ایجاد کرده و مشارکت مردم را در ارزیابی این تأثیرات افزایش دهند و به عنوان پلی بین سیاست‌گذاران و جوامع محلی عمل کرده و می‌تواند بازخوردهای مردم را به تصمیم‌گیران منتقل کند تا پروژه‌ها به صورت فراگیرتر و عادلانه‌تر طراحی و اجرا شوند. در این میان، ارزیابی چرخه حیات اجتماعی به عنوان رویکردی نوین، امکان تحلیل و سنجش پیامدهای اجتماعی این پروژه‌ها را در طول چرخه حیات آن‌ها فراهم می‌کند. در این فرآیند، ترویج روستایی به عنوان یک ابزار کلیدی، نقشی حیاتی در شناسایی نیازها، جلب مشارکت جوامع محلی، بهبود پیامدهای اجتماعی و تقویت پایداری اجتماعی پروژه‌های توسعه‌ای ایفا می‌کند. از آنجاکه پایداری اجتماعی به عواملی مانند عدالت اجتماعی، بهبود کیفیت زندگی، تقویت سرمایه اجتماعی و پذیرش عمومی پروژه‌ها وابسته است، به کارگیری رویکردهای ترویجی می‌تواند

کشاورزی به عنوان عامل توسعه در راستای این جهت‌دهی بخشی از سیستمی است که با پاسخگویی به یک موقعیت معین و عملکرد موثر هدف آن انتشار ارزش‌ها، فناوری در انطباق با جامعه شناختی در راستای پایداری اجتماعی می‌باشد.

اثربخشی ارزیابی‌های اجتماعی را افزایش دهد. باتوجه به نتایج حاصل نقش ترویج کشاورزی در مداخلات و پروژه‌های توسعه‌ای برای توسعه پایدار مناطق روستایی به طور کامل و در زمینه‌ی پایداری اجتماعی مورد بهره‌برداری قرار نگرفته است. براین اساس به این دلیل که سیستم ترویج کشاورزی نقش گسترده و بسیار مهمی را در روند توسعه جوامع روستایی ایفا می‌کند. لذا پیشنهاد می‌شود که در هر برنامه‌ی اجرایی که برای مناطق روستایی در نظر گرفته می‌شود باید در هر مرحله از این برنامه‌ها ترویج نقشی گسترده و فعال داشته و با بکارگیری متخصصان ترویجی یاریگر و بازوی حرکت این برنامه‌ها به سمت توسعه‌ی پایدار باشد. تمرکززدایی و تفویض اختیار رویکردهای مشارکتی برای نهادهای اجرایی مداخلات توسعه‌ای و سیستم ترویج کشاورزی و استفاده از روش‌های جدید فناوری اطلاعات و ارتباطات برای کارایی و اثربخشی هر سیستم که به توسعه روستایی بپردازد، باید مدنظر قرار گیرد. از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی و نشست‌های مردمی، مروجان می‌توانند شاخص‌های اجتماعی مهمی مانند عدالت اجتماعی، کیفیت زندگی، حفظ فرهنگ بومی و میزان پذیرش پروژه را مورد بررسی قرار دهند.

منابع

- رضایی مقدم، ک. واسدالله پور، ع. (۱۳۹۷). کتاب بازانديشي مفهومي ترويج کشاورزي ايران. تهيه شده در دفتر ترويج دانش و فناري کشاورزي، دفتر شبکه دانش و رسانه های ترويجي. وزارت جهاد کشاورزي سازمان تحقيقات، آموزش و ترويج کشاورزي معاونت ترويج، چاپ اول. ۱-۳۲۴.
- رضایی، ن. (۱۴۰۰). بررسی نقش ترويج کشاورزي در افزايش مشارکت روستايان در پروژه‌های توسعه‌ای. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربيت مدرس.
- کریمی، ف. (۱۳۹۸). ارزیابی چرخه حیات اجتماعی در پروژه‌های کشاورزي پایدار با تأکید بر نقش مروجان روستایی. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه تهران
- کی، دیویس. (۲۰۱۸). ترويج کشاورزي مشارکتی: راهکارهایی برای توسعه پایدار روستایی. ترجمه: محمدی، س. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- Adu, K., Puthenkalam, J.J., Kwabena, A.E.(2022). Agricultural and Extension Education for Sustainability Approach. British Journal of Environmental Studies. Pp 20-37. DOI: 10.32996/bjes.
- Allahyari, M.S.(2009). Agricultural sustainability: Implications for extension systems. African Journal of Agricultural Research Vol. 4 (9), pp. 781 -786.
- Barrow, C.J. (2010). How Is Environmental Conflict Addressed by SIA? Environmental Impact Assessment Review
- I (2019) Social Lifecycle Impact Assessment of Informal Petroleum Products Retailing in Nigeria. ScienceDirect. Procedia Manufact 35: 459-464.
- Ebrahimi, M.S., Akbari Dolatabad, M., & Eskandri, J. (2022). Assessing Social Responsibility in Organizations Devoted to Rural Development Management: A Case Study of Agriculture Jihad Organization of Isfahan Province. Village and Space Sustainable
- Development, 3(1), 61- 80. 10.22077/vssd.2022.4983.1065.
- Esteves AM, Franks D, Vanclay F (2012) Social impact assessment: the state of the art. Impact Assess. Project Appraisal 30(1): 34-42.
- Eizenberg E, Jabareen Y (2017) Social Sustainability: A New Conceptual Framework. J of Sustain 29: 1-16.
- Hajialiani, S., Rostami, F., Amadvand, M., Mirakzadeh, A.A., Azadi, H. (2025). Explaining the Role and Position of Rural Extension in the Life Cycle of Social Sustainability in Development Projects. Journal of agriculture extension.
- Jamshidi. A, Teimoori, M and Jamshidi, M (2012), Analysis of factors affecting land fragmentation in Shirvan Chardavol County, and provision of appropriate reorganizing mechanisms, Iranian Journal of Agriculture economics and development Research., Vol. 42, No. 3, 367-378 ref. 32.
- Marcello FP, Imbert E (2018) Social Life Cycle Approach as a Tool for Promoting the Market Uptake of Bio-Based Products from a Consumer Perspective, J of Sustain 10(1031): 147-160.
- Naeem Shahid, M. (2107). Developing and Applying a Social Life Cycle Assessment Framework to Assess the Social Sustainability of

- Karami, E.(1986). Agricultural extension in development theory: some conceptual and empirical [15] considerations. *Journal of Extension Systems*, 2(2), pp. 61–69.
- Roling, N. & Jiggins, J.(1998). The ecological knowledge system. [29] *Facilitating Sustainable Agriculture: Participatory Learning and Adoptive Management in Times of Environmental Uncertainty*, Cambridge University Press: Cambridge, pp. 283–311, 1998.
- Schaubroeck, T., Rugani, B., & Benetto, E. (2019). Life Cycle Sustainability Assessment: State of the Art and Future Directions. *Journal of Cleaner Production*, 234, 1234-1247.
- Shang Z, Wang M, Su Du, Liu Q, Zhu SH (2018) Ontology based social life cycle assessment for product development. *J Sagepub* 10(11): 1–17.
- Shibli,R., Saifan,S., Ab Yajid, M., Ariffin, L., Khatibi, A.(2021). The Role of Agricultural Extension Services and a New Ecological Paradigm in Determinants of Perceived Crop Yield and ProEnvironmental Social Norms. *AgBioForum*, 23(2)): 123-134.
- Siebert. A., Bezama. A., Okeefeo. S., Thran, D. (2017). Social life cycle assessment indices and indicator to moitor the social amplication of wood-based products. *J of clean Prod* 1-11.
- Sulaiman,N.K., Misnan, S.(2022). Environmental Sustainability through Agriculture: Perspectives of Extension Agents on Adoption of Sustainable Practices. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. doi:10.1088/1755-1315/1082/1/012024.
- Swanson, B. and Rajalahti,R.(2010),"Strengthening agricultural extension and advisory systems".*Agriculture and Rural Development Discussion Paprr* 44,The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank,Washington.
- Swanson, B. E. Bentz, R. & Sofranko, A. (1997), *Improving agricultural extension*. Room: Food and Agricultural Organization.
- Wang, Z.; Wang, J.; Zhang, G.; Wang, Z.(2021). Evaluation of Agricultural Extension Service for Sustainable Agricultural Development Using a Hybrid Entropy and TOPSIS Method.*jour nal of Sustainability*, 13, 347. <https://doi.org/10.3390/su13010347>.
- Cheese Supply Chains in the UK. A thesis submitted in partial fulfilment of the University's requirements for the degree of Doctor of Philosophy 1-240.
- Karami, E. & Hayati, D.(2005). Rural poverty and sustainability: the case of groundwater depletion [18] in Iran. *Asian Journal of Water, Environment and Pollution*, 2(2), pp. 51–61.
- Karami, E. & Hayati, D.(1998). Sustainable versus conventional agriculture: measurement of [19] attitudes. *Journal of Agricultural Sciences and Natural Resources*, 2(1), pp. 1–18 (in Farsi).
- Karami, E.,(1993). Alternative agricultural extension objectives. [20] *Agricultural Progress*, 68, pp. 15–23.
- Ozcatalbas, O., Imran, M. Gurkan, G., Durmuş, H., Unlu, T.(2018). The Role of Agricultural Extension and Agricultural Education for Sustainability. See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/323748046>.
- Reza, M., Noer, B.M., cYonariza, Asmawi, C.Y.(2018). Benefits of social ties in farmer groups at agricultural etetion planning the district of lima kota, Indonesia. Available Online at ESci Journals International *Journal of Agricultural Extension* .pp 17-24 . <http://www.escijournals.net/IJAE>.
- Rezaei-Moghaddam, K. & Karami, E.(2003). Agricultural extension, poverty and sustainable [17] agriculture: application of path analysis. The First Congress on Agricultural Extension and Education Sciences and Natural Resources of Iran, Karaj, 13–15 August.
- Rezaei-Moghaddam, K., Karami, E. & Woelfel, J.(2006). The agricultural specialists' attitudes [24] toward alternative sustainable agricultural paradigms: a Galileo method analysis. *Food, Agriculture & Environment*, 4(2), pp. 310–319
- Rivera, K. and Mwandmere,H (2005), *An Analytical and Comparative Review of Country Studies onKnowledge andInformation Systems for Rural Development*.Rome:FAO.
- Teimoori, M., Mirdamadi, S.M and F. Hosseini .,S. J . (2019), Modeling of Climate Change Effects on Groundwater Resources: The Application of Dynamic Systems Approach, *International Journal of Agricultural Management and Development*, 9(2), 107-118

- Vanclay, f. (2004), "Social principles for agricultural extension to assist in the promotion.
- Valdivia S, Ugaya CML (2014) Life Cycle Assess and Life Cycle Sustain. Assess 263-277.
- Weidema, B.P .(2006): The integration of Economic and Social Aspects in Life Cycle Impact Assessment. International Journal of Life Cycle Assessment ,11 (1), 89-96